

РЕЗЮМЕ НА ДОКЛАД

Съответствие на проектите на Интегрираните териториални стратегии за развитие на регионите за планиране от ниво 2 в България на нуждите на местните ромски общности

Цел и методология на проучването

Настоящият доклад цели да установи до каква степен има кохезия между Интегрираните териториални стратегии за развитие/ИТСР/ на регионите от ниво 2¹ и идентифицираните нужди, приоритети и мерки на ромските общности от общини, включени в Програма РОМАКТ.

Програма РОМАКТ² е проект на Европейската Комисия и Съвета на Европа, който се изпълнява в България от 2013 година и цели да повиши политическата воля и ангажираността на местните заинтересовани страни за по-приобщаващи политики за общности в неравностойно положение.

При изпълнение на задачата е взета предвид Национална Стратегия на Република България за Равенство, Приобщаване и Участие на Ромите (2021 - 2030), в която е декларирано, че интеграцията на ромската общност за периода 2021-2027 ще бъде прилагана чрез три подхода: таргетиран, мейнстрийм и териториален. Териториалният подход ще бъде реализиран чрез „Интегрирани териториални инвестиции - ИТИ“ в райони от ниво 2 и подход „Водено от общностите местно развитие - WOMP“. По-нататък в Стратегията се подчертава важността на двата териториални подхода ИТИ и WOMP за реализацията на специфична цел 8 от проекта на регламент за ЕСФ+ „Насърчаване на социално-икономическата интеграция на маргинализирани общности, като например ромите“, както за това, че те ще дадат възможност да бъдат финансирани мерки на места, „които имат най-голяма потребност във връзка със специфичния профил на населението на съответната територия“³.

¹ ИТСР са разработени съгласно изискванията на Закона за регионалното развитие (ЗРР) и в съответствие с изискванията на регламента Регламент (ЕС) № 1303/2013 Съгласно чл.4, ал. 3 от ЗРР (Доп. - ДВ, бр. 21 от 2020 г., в сила от 13.03.2020 г.) Районите, образуващи ниво 2, са региони за планиране, които не представляват административно-териториални единици и са с териториален обхват, както следва: 1. Северозападен район, включващ областите Видин, Враца, Ловеч, Монтана и Плевен; 2. Северен централен район, включващ областите Велико Търново, Габрово, Разград, Русе и Силистра; 3. Североизточен район, включващ областите Варна, Добрич, Търговище и Шумен; 4. Югоизточен район, включващ областите Бургас, Сливен, Стара Загора и Ямбол; 5. (доп. - ДВ, бр. 21 от 2020 г., в сила от 13.03.2020 г.) Югозападен район, включващ областите Благоевград, Кюстендил, Перник, София и София (Столична община); 6. Южен централен район, включващ областите Кърджали, Пазарджик, Пловдив, Смолян и Хасково.

² <https://coe-romact.org>

³ Национална Стратегия на Република България за равенство, приобщаване и участие на ромите 2021-2030, раздел IX, стр. 41: <https://nccedi.government.bg/bg/node/448>

С цел подобрена съпоставимост между различните документи, мерките в анализа са разгледани в седем приоритетни области така, както са заложи в Национална Стратегия за равенство, приобщаване и участие на ромите 2021-2030: Образование, Пазар на труда, Здравеопазване, Социални услуги, Инфраструктура, Околна среда и Култура. Основният изследователски въпрос е доколко проблемите на местните ромски общности са отразени в аналитичната част на ИТСП и съответно заложи ли са нуждите, произтичащи от тези проблеми, в приоритетите на ИТСП.

ИТСП са средносрочни стратегически документи, които определят планирането на икономическото, териториалното и тематичното развитие на даден регион в рамките на новия програмен период 2021–2027 г. В тях се предвижда финансирането на концепции за интегрирани териториални инвестиции /ИТИ/, насочени към територии с общи характеристики и/или потенциали за развитие, включващи най-подходящата комбинация от ресурси и мерки, които да бъдат използвани целенасочено за осъществяване на конкретна цел или приоритет. ИТИ са ограничени в своя обхват и решенията за реализиране на инвестиционни намерения следва да се вземат основно от 40-те общини, определени по приоритетна ос 2 на Програмата за регионално развитие /ППР/. Въпреки това, логиката на формиране на агломерации и партньорства не изключва градските общини да влизат в партньорства с останалите 216 селски общини и тази възможност също е взета предвид при изготвянето на анализа.

Съответствие между ИТСП и оценката на нуждите на местните ромски общности

Програма РОМАКТ в България към момента работи активно с 11 общини, в други 4 продължава дейността си, а в други 41 приложи подхода на РОМАКТ, създавайки добри практики⁴. От тези фактически 56 общини, възможност да се възползват от ИТИ самостоятелно и независимо от други административни единици имат 12 общини: Айтос, Ботевград, Велинград, Враца, Димитровград, Добрич, Петрич, Пещера, Самоков, Сливен, Търговище, и Шумен. Въпреки това, освен тях, при анализа по-долу са взети предвид и нуждите на някои по-малки общини – напр. Белоградчик, Кнежа, Мездра, Перущица, Разлог, Раковски, Ружинци и Ябланица.

С оглед на нуждите на ромските общности, в които се осъществява програма РОМАКТ, може да се каже, че мерките в ИТСП в сферата на образователните политики отговарят на идентифицираните нужди. Не така стоят нещата в останалите приоритетни за ромската общност направления.

В сферата на здравеопазването във всички ИТСП има значими пропуски и по никакъв начин не са адресирани следните нужди:

- Висок дял здравнонеосигурени

⁴ По официална информация от Съвета на Европа, Програма Ромакт: <https://coe-romact.org/country/bulgaria>

- Детска и майчина смъртност
- Обучение на здравни медиатори
- Недостатъчна здравна профилактика
- Ниски нива на имунизации

По отношение на инфраструктурното развитие и съответно жилищата и околната среда не са предвидени мерки за разрешаване на основни проблеми на ромските общности като:

- Силно амортизирана жилищна и улична инфраструктура
- Остаряла канализация или липса на канализация
- Липса на улично осветление
- Липса на тротоари и липса на асфалт/паваж
- Липса на детски площадки
- Незаконни жилища и нужда от узаконяване или възможности за оземляване и предоставяне на терени за ново строителство
- Незаконни сметища и гробища
- Големи популации бездомни кучета
- Въздух с влошени показатели, поради отопление на твърдо гориво

По отношение на социалните услуги и пазара на труда, планираните мерки и дейности в ИТСП са съобразени предимно с лицата с трайни физически затруднения и лицата в третата възраст. Липсват мерки за превенция и борба с маргинализацията в кварталите като идентифицираните от ромските общности мерки:

- Интегрирани социално-образователно-здравно-културни услуги в общността за млади майки и младежи, ранно отпаднали от училище
- Социални предприятия за обезверените и дълготрайно безработните
- Специализирани услуги за семейства в риск от маргинализация и междуличностно насилие

Заклучение и препоръки

ИТСП са написани твърде общо. В тях са използвани бюрократични клишета и евфемизми по един шаблонен начин и всички разглеждани стратегии в своите цели, мерки и дейности изглеждат плагиатствани една от друга, макар че аналитичните части добре открояват някои регионални специфики. **Ромските общности и неформалните квартали с концентрация на бедност отсъстват от интервенциите за регионално развитие**, макар че ИТИ дават значителни възможности да се подобрят условията на живот и развитието на човешкия капитал в тях. От друга страна, финансирането на дейностите и мерките в Националния план за действие към Стратегията за приобщаване, участие и равенство на ромите 2021-2030 се очаква да е основно чрез средствата от Европейските фондове и програми, голяма част от които ще се разпределят чрез ИТСП. Затова е много важно идентифицираните нужди, проблеми и приоритети в Плана за действие към Стратегията за приобщаване, участие и равенство на ромите 2021-2030 и съответно в общинските

планове, да намират своето отражение в ИТСП. За съжаление, от направения преглед става ясно, че проблемите на ромските общности не са обект на цялостен анализ в тези стратегии, като изрично са адресирани само част от проблемите в образованието – в изводи, еднотипни за всички стратегии, че ромските деца са с най-нисък процент на обхват и записване в предучилищното образование и че интеграцията на ромите в образователната система изостава. Съответно, във всички ИТСП, приоритети и мерки за ромските общности са предвидени основно в сферата на образованието. В останалите направления има мерки, които, без да са изрично насочени към уязвими ромски общности, биха могли да посрещнат някои от техните нужди и потребности - например мерките за осигуряване на общински жилища и подобряване на инфраструктурата, за подобряване на достъпа до здравни и социални услуги в труднодостъпни и отдалечени райони и др. **Липсата на конкретика при тези мерки обаче не може да гарантира, че те ще достигнат до най-нуждаещите се маргинализирани групи** и е много малко вероятно техните проблеми да попаднат в обхвата на концепциите за ИТИ, разработвани от общините.

Като цяло в ИТСП не се адресират проблеми на уязвими общности, изложени на риск от бедност, в това число и на уязвимите ромски общности, въпреки че в Социално-икономически анализ на районите в Република България⁵, изготвен по поръчка на Министерството на регионалното развитие и благоустройство, изрично е посочено, че един от основните приоритети на държавата е намаляването на бедността във всичките ѝ форми и проявления, като се акцентира на много по-високия риск от бедност в селските и слабораселените райони, повишения риска от бедност в ромските общности, недостатъчния и ограничен напредък в осигуряването на качествено приобщаващо образование за ромските деца, затруднения достъп за много роми до качествени здравни и социални услуги, отсъствието им от пазара на труда, влошените жилищни условия, проблемите с изграждането и поддръжката на инфраструктурата, социална изолация и др. Цитирани са и данни за региони и населени места в България с по-голяма концентрация на ромски общности, както и информация за значително по-високите нива на бедност сред ромите в България. В част втора на Социално-икономически анализ на районите в Република България, стр.34, е посочено, че „през 2020 г. най-висок е относителният дял на бедните сред лицата, самоопределили се от ромската етническа група – 66.2%. Повечето роми са безработни, неактивни или работещи бедни. Близко 70% са с начално и без образование. Около 7% от ромските деца на възраст между 7 и 15 години остават извън образователната система и много деца не са записани в детски градини. Необходими са работещи механизми за активно включване на ромите в образователната система и в икономическия и социален живот на страната.“

⁵ Социално икономически анализ на районите в република България, Четвърти етап, 2021 г., Възложител:

Министерство на регионалното развитие и благоустройството, Изпълнител: Национален център за териториално развитие ЕАД, Договор № РД-02-37-76/30.07.2018 г.

В областта на социалното включване, социално-икономическата интеграция на уязвими групи, вкл. ромите, в първа част на анализа, стр 151, е идентифицирана необходимост от: „Разработване на мерки за активно приобщаване за подобряване на пригодността за заетост на уязвимите групи чрез интегрирана подкрепа; Подобряване достъпа на уязвимите групи, включително ромите, до целенасочена подкрепа за активно включване и основни услуги и разработване на мерки за преодоляване на предразсъдъците и “жилищна” дискриминация; Социални жилища за хора в риск и бедност или социално изключване; Повишаване на качеството и наличието на интегрирани социални услуги чрез оценка на индивидуалните нужди“.

Тези констатации показват, че е необходимо в ИТСП и на шестте региона да се направи по-задълбочен анализ на районите с по-висок риск от бедност, да се идентифицират територии със специфични социални потребности, да се планират адекватни мерки за посрещането на тези потребности. По-специално е необходимо:

- Да се идентифицират и да се включат във функционалните зони със социална насоченост специфични маргинализирани и гетоизирани територии не на база оценка на социално-икономическото състояние на общините като цяло, а на оценката на части от териториите на общините. Да се осигури достъп до интегрирани социални услуги за уязвимите общности.
- Да се планират специфични интегрирани мерки за кварталите с концентрация на бедност и жилищните зони извън регулация, както и за неформалните жилища в тях.
- Да се осигури участие на ромите в процеса на планиране, изпълнение и мониторинг и оценка на регионалните стратегии и планове.
- По-добро съгласуване на приоритетите и мерките от ИТСП с планираните мерки и интервенции в общинските планове ПИРО и общинските планове за изпълнение на Стратегията за приобщаване, участие и равенство на ромите 2021-2027 година/СПРУР/.
- По възможност да се осигури достъп до мерките в ИТСП и за малките селски общини с главен град до 15 000 жители. Да се разпишат по-ясни процедури за партньорствата на 50-те общини, които имат право да изготвят концепции за ИТИ и малките общини. Да има преференции за големите общини, които правят партньорства с малките и имат мерки за уязвими общности./например повече точки при оценката/
- Да се предвидят средства в ИТСП за изграждане на капацитет в бенефициентите от маргинализирани общности за по-добро планиране, изпълнение и отчитане на проекти по ИТИ